

tuum, venit pati, mori, sputis illiniri, spinis coronari, opprobria ferre, fel et acetum bibere, ligno configi. Omnia hæc ille tulit pro te. Ille confortans infirmum, ut cum crediderit, non speret prospera hujus sæculi; unde: *Fili, accedens ad servitum Dei, sta in justitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationes.*

VERS. 15. — *Sacras litteras nosti quæ te, etc.* Multum signat prodesse Veteris Testamenti habere notitiam, ubi Christi persona et incarnatio insinuatur quæ ad salutem hominum valet.

CAPUT IV.

VERS. 2. — *Importune.* Tu opportune agis, sed importunus esse videris ei qui non libenter audit, quod tamen ei aliquando prodest. Tu tamen sciens hoc illi esse opportunum, quod ei videtur importunum, dilectionem curamque sanitatis ejus, animo teneas mansueto et modesto. *Increpa in omnibus.* Timotheo acriorem suadet patientiam. Tito nimis patienti, imperium persuadet.

VERS. 3. — *Coacervabunt sibi magistros.* Id est, qui ea doceant quæ volunt. Prophetia est sancti apostoli, qui præsciens futurorum, in doctrina præcipit esse instandum, ut contra hoc quod futurum erat, præparetur Ecclesia. Tales enim dicit futuros, qui pro desiderio suis doceri volunt ut a magistris scilicet constantibus et veracibus ad eos convertantur qui hæc illos doceant quæ libenter audiant, quia veritas illis aspera videbitur, ut relicta vera doctrina fabulis vacent.

VERS. 5. — *Opus fac evangelistæ.* Testando opere quod ore prædicans, ut retorqueatur os turturis ad ascellas, et sint mala punica et tintinnabula in extremis oris hyacinthinæ tunicæ.

VERS. 6. — *Delibor.* Libare dicimus, degustare, fundere et immolare. Inde delibare, quod tamen hic pro ipsa immolatione ponitur, passionem enim suam delibationem appellat. Deo enim immolatur qui pro justitia patitur.

VERS. 7. — *Fidem,* quæ est caput Christianæ religionis, *servari,* quæ non potest haberi nisi Deo miserante, quia donum Dei est; unde alibi ait: *Misericordiam consecutus sum,* non quia fidelis eram, sed

ut fidelis essem. Apostolum enim invenimus sine ullis bonis meritis, imo cum multis vitiis Dei gratiam consecutum, reddentibus bona pro malis. Qui sua jam propinquante passione bona merita sua commemorat, post quæ consequetur coronam, qui post mala merita consecutus est gratiam: quæ nisi prius gratuita donaretur, corona non redderetur. Non ergo merita ipsius tanquam ipsius sunt, id est ex ipso ei comparata, sed dona Dei sunt.

VERS. 8. — *Reddet.* Si enim fides gratia est, et vita æterna quasi merces est fidei; videtur quidem Deus vitam æternam tanquam debitum reddere cui debet fideli, quia promeruit illam per fidem; sed quia fides gratia est, et vita æterna est gratia, per gratiam ergo reddet. *Justus judex.* Utique justus retribuendo bona pro bonis, quia tamen prius misericors est retribuendo bona pro malis; ipsa justitia qua retribuntur bona pro bonis non est sine misericordia.

VERS. 13. — *Penulam.* (CHRYS.) Pallium hic penulam dicit, etc., usque ad ne ab aliis hanc accipere opus sit.

VERS. 14. — *Alexander.* Iste est quem supra dixit reversum ad apostasiam, qui fabricabat ædes Dianæ apud Athenas, et omnes contra Apostolum commovit. *Multa mihi mala ostendit.* (CHRYS.) Qui a magno aliquo premitur, etc., usque ad ut infirmiores quoque etiam ex hac parte solatium capiant.

VERS. 16. — *Defensione.* Pressuram et tribulationem sibi illatam defensionem appellat: tribulatio defensio est Christianis, quia defendit eos in die judicii.

Non illis imputetur. Non orat pro Alexandro, qui invidentia fraternitatem oppugnando peccaverat, sed pro his qui abroperant amorem, sed timore succubuerunt; orat ut eis ignoscatur. Multum enim interest inter eos qui hoc modo et eos qui illo modo peccant.

VERS. 17. — *De ore leonis.* Neronis, de cujus manibus liberatus est a Domino, quando venit Romam adductus ab his qui præerant Judææ, ob hoc quod Cæsarem appellasset. Nam cum venisset Romam duobus annis mansit in libera custodia, post etiam transivit ad alias nationes quæ erant in circuitu Romæ.

EPISTOLA AD TITUM.

ARGUMENTUM.

Titum commonefacit et instruit de constitutione presbyterii et de spirituali conversatione, et hæreticis vitandis, qui in traditionibus Judaicis credunt, scribens ei a Nicopoli.

CAPUT PRIMUM.

VERS. 1. — *Paulus servus,* etc. Conditione non tamen peccati misera servitute, sed Dei. Quidam nobilitate, qualiter Moyses et David servi sunt appellati, et Maria ancilla. *Secundum fidem electi.* Id

est quam tenent vel qua salvantur electi Dei, et ideo per ea magis laborandum.

VERS. 2. — *In spem vitæ æternæ.* Hæc res. hic fructus apostolici officii. Per hoc commendat officium apostolicum non tepidius agendum. *Ante tempora,* etc. Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorum.

VERS. 3. — *Manifestavit.* Congruis hoc factum est temporibus, scilicet Verbuni, id est Filii: *Hæc est vita æterna.*

VERS. 4. — *Filio secundum communem fidem.* Id est catholicam non privatam alicujus. Catholicon Græce, commune vel universale dicitur Latine.

Hujus rei gratia. Primo dicit quid agere debeat et quales ordinare presbyteros, incipiens ita, *hujus rei gratia.* Dum hæc recollit, sicut ei disposuerat monet exsequi.

VERS. 5. — *Presbyteros.* Pluraliter dicit presbyteros, non autem singulariter, ut scilicet pastoralis curæ onus facilius sustineatur, per multos divisum.

VERS. 6. — *Sine crimine.* Si dixisset, sine peccato, nullus in Ecclesia recte posset ordinari minister. Multi enim baptizati fideles sunt sine crimine; sine peccato vero in hac vita neminem dixerim; non quia peccati aliquid remaneat quod in baptismo non dimittatur, sed quia in nobis in hujus vitæ infirmitate manentibus quotidie fieri non quiescunt, quæ fideliter orantibus quotidie remittantur. Quamlibet valde justum discutias in hac vita, non est tamen sine peccato.

Unius uxoris virum. (HIERON. *Epist. ad Oceanum.*) Post baptismum, etc., *usque ad* quia est ab uno Deo apostatatare, et in alterius superstitionem ire.

Filios habens fideles. Id est, nec saltem de luxuria accusatos, vel sibi non subditos. Alioquin nec spes in illo est corrigendi alios, nec frontem habet ad alios talium cohabitator.

VERS. 7. — *Oportet entm.* Talis debet constitui: necesse est enim ad tractationem officii eum *esse sine crimine*, id est irreprehensibilem episcopum. Hic aperte ostendit presbyterorum nomine episcopos supra fuisse designatos.

VERS. 9. — *Eos qui contradicunt, arguere.* Contradicentes non uno modo intelligendi sunt, paucissimi quippe nobis contradicunt loquendo, sed multi male vivendo. Quis enim audent apertissime loquendo contradicere veritati. Non contradicunt multi lingua, sed vita: quos redarguere bonum opus est, grandis sarcina, clivus arduus.

VERS. 12. — *Dixit quidam ex illis.* (Aug., lib. II *contra adversarium leg. et prophet.*) Iste fuit Epimenes Cretensis, in cujus libris hoc invenitur, etc., *usque ad* ad ministerium domus Dei assumendum est.

VERS. 14. — *Mandatis.* Quia mandata legis post manifestam veritatem, jam hominum, non Dei mandata sunt.

VERS. 15. — *Omnia munda mundis.* Hoc ipsi negant ideo, quia in lege quædam Moyses prohibuit, et ab immundis munda discrevit. Hoc autem non secundum naturas quas Deus creavit, intelligi voluit, sed secundum significationes: Omnia ergo munda sunt mundis secundum naturam; unde in Genesi: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona.* Secundum significationes quædam immunda sunt Judæis: nec nobis omnia apta sunt, vel propter salutem corporum, vel propter consuetudinem humanæ societatis.

VERS. 16. — *Factis autem.* Si negatio non tantum lingua fit, sed etiam factis, certe multos invenimus

Antichristos, qui ore confitentur Christum, et moribus dissentiunt ab eo. Quisquis factis negat Christum Antichristus est. Tales sunt omnes mali catholici, qui non verbis, sed factis negant. Nolite ergo esse tanquam de fide securi, adjungite fidei rectæ vitam rectam, ut Christum confiteamini, et verbis vera docendo, et factis bene vivendo. Nam si confitemini verbis et non factis, fides tantum meorum proprie fides est dæmoniorum.

CAPUT II.

VERS. 1. — *Tu autem loquere quæ decent sanam doctrinam.* Hæc sunt quæ ad bonos mores pertinent.

VERS. 2. — *Senes ut sobrii sint.* (CHRYS.) Habet senectus vitia quædam propria, et morbos quibus juvenis caret. Et ipsa quoque senectus morbus est, inest illi tamen præterea segnitias quædam ac tarditas, oblivio profunda, obtusio sensuum et iracundia. Sunt enim plurima quæ in hujusmodi ætate vix fieri patiuntur.

VERS. 3. — *In habitu sancto.* Ut scilicet earum incessus, motus, vultus, sermo præferant sanctitatem. *Non vino multo.* Solent enim esse quædam, quæ corporis frigescent luxuria, vino se pro libidine dederunt.

VERS. 4. — *Ut viros suos.* Quos naturali affectu naturaliter diligunt, ament etiam pudica dilectione, ut scilicet cum pudore viris debitum potius reddant, quam exigant.

VERS. 5. — *Ut non blasphemetur.* Hoc ad senes et ad omnia superiora potest referri, quasi dicat: Hortare senes, et anus, et adolescentulas, ut ita se habeant ut dixi, quod ideo facere debent ut non blasphemetur, etc.

VERS. 7. — *In omnibus,* etc. Omnis enim qui male vivit in conspectu eorum quibus præpositus est, quantum in ipso est occidit eos; etiamsi illi vivunt, de misericordia Dei vivunt.

VERS. 10. — *Ut doctrinam Salvatoris.* Hoc refertur ad omnia prædicta, scilicet ad senes, et anus, et servos, quasi dicat: Hortare omnes prædictos, ut ita se habeant sicut præscriptum est, ut ita ornent in actibus suis doctrinam Salvatoris, etc. *Ornent.* Ornamentum doctoris est honesta vita discipuli.

VERS. 11. — *Apparuit enim.* Quasi dicat: Omnes monendi sunt, quia omnibus natus est Christus, nullum exclusit. Vel, *Gratia*, id est Christus qui est gratia Dei. Vel, *gratia Dei et Salvatoris*, etc., id est Deus et Salvator noster, scilicet Dei Filius, etsi invisibilis sit in forma Dei, tamen per gratiam apparuit in forma servi.

VERS. 13. — *Et adventum gloriæ magni Dei,* etc. Qui non in infirmitate ut prius, sed in gloria et potestate veniet præmia daturus secundum merita, qui in primo adventu adeo humilis fuit, quod non solum erudit, sed etiam dedit semetipsum. *Sectatorem bonorum operum*, etc. Quia ad hoc redemit nos Christus, ut puram vitam sectantes et repleti operibus bonis, Dei hæredes esse possimus.

VERS. 15. — *Argue cum omni,* etc. Ut non aspere accipiatur, cum pro salute fieri scitur.

CAPUT III.

VERS. 1. — *Ad omne opus, etc.* Quasi dicat : Admone, ut ad malum tardi sint, sed ad bonum parati, scientes quod singulis persolvi oporteat, quia singulis paratur.

VERS. 3. — *Eramus enim et nos aliquando.* Etsi philosophi essent quidam nostrum, vera tamen sapientia carebant.

VERS. 4. — *Benignitas, etc.* Per quam dona nobis spiritualia abunde tribuit.

VERS. 10. — *Hæreticum hominem.* Hæreticus est qui per verba legis legem impugnat : proprium enim sensum astruit ex verbis legis, ut pravitatem mentis suæ legis auctoritate confirmet, qui vitandi sunt : B

A quia frequentius correcti exercitatiores essent ad malum.

VERS. 11. — *Proprio iudicio.* Se damnat qui errorem laudat, et veritatem vituperat.

VERS. 13. — *Zenam legisperitum.* Hoc dicit, non quia peritior sit Apollo, sed quia hujus professionis erat in Synagoga. *Apollo.* Episcopus fuit Corinthiorum, qui propter seditionem concitatum adversum se a pseudo-apostolis discesserat cum Zena socio suo ad Titum Cretensem episcopum. Sed Corinthiis jam sedatis per epistolas Pauli mandat Tito, ut priusquam veniat Nicopolim, præmittat eos ita solite, ut nihil in viatico illis desit. *Ut nihil, etc.* Ideo jubet sumptus illis necessarios dari, quia dignum erat, ut qui spiritualia tradebant, non illis deessent carnalia.

EPISTOLA AD PHILEMONEM.

ARGUMENTUM.

Philemoni familiares litteras facit pro Onesimo servo ejus, scribens ei ab urbe Roma de carcere per suprascriptum Onesimum.

CAPUT UNICUM.

VERS. 1. — *Paulus vincitus.* Non dicit, *Apostolus* : quod est nomen dignitatis, sed *vincitus*, quod est nomen humilitatis : quia non imperat, sed orat. Est enim hic intercessio pro Onesimo : ideo quæ humilitatis sunt commemorat incipiens ab injuria sua, ut dignitatem Epistolæ suæ faceret. Sicut enim peccati causa vinciri opprobrium est, sic eontra pro Christo custodiæ vincula sustinere, maxima gloria est. Eo ergo tempore in custodia erat. Ideo ait se vincitum.

VERS. 5. — *Quam habes.* Quia enim in Christum credebat et eum diligebat; sanctis credebat et eos diligebat, et ita per opera fidei et charitatis Christo serviebat et sanctis.

VERS. 6. — *Ut communicatio.* Quasi dicat : Fidem habes et charitatem in Christo et in sanctis, ita ut *communicatio fidei tuæ evidens fiat*, id est, ut fides tua communicans fidei nostræ; vel, quod aliis ex fide tua communicans evidens sit. Et hoc, *In agnitione omnis.* Id est, ita evidens sit, hoc merito cognoscatur omne bonum esse in te per Christum, id est omnium bonorum sufficientia. Ut ita : Memor sum tui, et gratias ago in orationibus habitis de hoc, ut *communicatio fidei tuæ*, id est operatio fidei qua servis Christo et sanctis, *evidens fiat in agnitione quæ est. In Christo Jesu.* Id est, cum cognitione boni æterni, ut illud exspectetur in præmium. Hoc enim orat Apostolus, ut operatio ejus cum cognitione fiat bonitatis, id est, ut tali mente operetur, ut in futurum inde exspectet præmium Jesum Christum, non autem retributionem temporalium.

VERS. 7. — *Viscera sanctorum.* Id est filii sanctorum charissimi, vel, erga te propensus sanctorum affectus quievit in te, scilicet consolante, et refrigeratus est, quia bonum te per omnia invenerunt.

VERS. 10. — *Obsecro te.* Magnum est non de hu-

mili, sed de sublimi, si se inclinat et obsecrat. *Senex.* Seni magis ætatis similitudine debet obsequi.

VERS. 11. — *Qui tibi aliquando, etc.* (CHRYS.) Vide quam prudenter ipsius, scilicet Onesimi, delictum confitetur, ut eo ipso extinguat iracundiam Domini, non ait : Nunc tibi utilis erit, ne ille non crederet, sed personam quoque introduxit suam, ut ex hoc ille dignius sperare meliora potuisset. Si enim Paulo futurus est utilis, qui tantam virtutis et perfectionis diligentiam exigit, quanto amplius Domino.

VERS. 12. — *Ut mea viscera, etc.* Onesimum profugum recurrentem ad divinum auxilium cum esset in custodia Apostolus baptizavit, videns in illo utilitatis spem : quem sic commendat, ut suum animum in illo significet recipi.

VERS. 13. — *Forsitan enim.* Ideo dicit *forsitan*, quia humana sunt dubia, et potuit alia esse causa, quare sic Deus disposuerit.

VERS. 16. — *Maxime mihi.* Mihi magistro tuo : frater Onesimus, offenso proprio domino, confugit ad Apostolum ad hoc ut, oblitteratis peccatis, utilis reverteretur, in tantum, ut non solum domino suo æqualis fieret meritis, sed ipsi magistro frater. Et ne Philemon (quia dominus) contra servum inflaretur, humiliat eum dicens : *Fratrem et in carne*, quia ex uno Adam omnes, et *in Domino* per fidem.

VERS. 18. — *Hoc mihi imputa.* Nunc excusationem omnem convellit, cum sibi imputandum esse dicit, si vel læsit, vel debet aliquid.

Ita frater ego te fruar in Domino. Id est, gaudebo de te in regno Dei, si feceris quod rogo. Et quid sit illud, subdit : *Refice viscera, etc.*

Confidens in obedientia. Provocat eum sic blandiendo, ut non amplius faciat, quam postulatur ab eo. Solet enim fieri, ut qui de se videt bene sentiri, meliorem se præbeat.

VERS. 22. — *Simul autem.* Ut sollicitiorem eum faciat, et ad obediendum promptiorem, venturum se ad illum significat : quia vel hoc potest eum movere ad veniam. Solent enim absentes contemni.